

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA TENKİT CRITICISM IN TURKISH TEXTBOOKS

*Dilek BİLGİN**

Özet

Araştırmanın amacı 2018-2019 yılı Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitabında tenkide zemin hazırlayacak metinleri incelemektir. Araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ders kitabında tenkide zemin hazırlayacak metinlerin her temada yer aldığı görülmüştür. Okuma Kültürü temasında yer alan “*Bu da Benim Öyküm*”, “*Arıyorum*” ve “*Canım Kitaplığım*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde; Millî Mücadele ve Atatürk temasında “*Türk Askerinin Cesareti*” ve “*15 Temmuz*” metni etkinlik sorularında, “*Yaşlı Nine*” metnini içeriğindeki bir diyalogda; Bilim ve Teknoloji teması “*Aziz Sançar*”, “*İnsanlar Zamani Eskiden Nasıl Ölçerdi?*” ve “*Teknoloji Bağımlılığı*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde; Erdemler temasında “*Vermek Çoğalmaktır*” metni genelinde ve “*Gümüş Kanat*” metni etkinliğinin birinde; Doğa ve Evren temasında yer alan “*Merak Ettiklerimiz*”, “*Afyon*” ve “*Su Kirliliği*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde; Millî Kültürümüz temasında yer alan “*Anadolu*” ve “*Tarhananın Öyküsü*” metinlerinde; Sağlık ve Spor teması “*Bisiklet Zamani*” ve “*Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap*” metinlerinin birer etkinliğinde, “*Yemek, İçmek ve Sindirmek*” metni ve bir etkinliğinde; Birey ve Toplum temasında yer alan “*Evet Efendim*”, “*Sen de Bir İyilik Yap*” ve “*Dostluğa Dair*” metinleri ve onların etkinliklerinde yer alan tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiş fakat bu unsurların dengeli bir dağılım göstermediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tenkit, Türkçe Ders Kitapları, Analitik Düşünme, Edebiyat, Eğitim.

Abstract

The aim of the study was to investigate the texts in the sixth-grade Turkish textbook published by the Ministry of National Education Publishing

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD - Ankara / TÜRKİYE dilekinanbilgin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2124-8852

House for the 2018-2019 academic year, which provide the basis for criticism. The data were collected through document analysis, which is a qualitative research method. The analysis results showed that the texts that provide the basis for criticism are subsumed under each theme. The basic elements of criticism seem to be contributed in the analytical thinking in addition to the capability of expressing the thoughts would be defined through the following contents of the book: in the texts *"This Is My Story"*, *"I Am Looking For"*, and *"My Dear Library"* under the theme of Reading Culture and the activities of these texts; in the activity questions of the texts *"Courage of the Turkish Soldier"* and *"July 15"* and in a dialogue in the text *"Old Granny"* under the theme of the National Struggle and Atatürk; in the texts *"Aziz Sançar"*, *"How Did People Use to Measure Time?"*, and *"Technology Addiction"* under the theme of Science and Technology and the activities of these texts; throughout the text *"Giving is Gaining"* and in an activity of the text *"Silver Wing"* under the theme of Virtues; in the texts *"What We Wonder"*, *"Afyon"* and *"Water Pollution"* under the theme of Nature and the Universe and the activities of these texts; in the texts *"Anatolia"* and *"the Story of Tarhana"* under the theme of Our National Culture; in an activity of the texts *"Time to Bicycle"* and *"10 Questions about Obesity"* and in the text *"Eating, Drinking and Digesting"* and an activity of the text under the theme of Health and Sport; and in the texts *"Yes Sir/Madam"*, *"Do a Favour"* and *"On Friendship"* under the theme of Individual and Society but the activities of these texts and these elements is not showed a balanced distribution.

Keywords: Criticism, Turkish Textbooks, Analytical Thinking, Literature, Education.

1. Giriş

21. yüzyılda dünyada yaşanan hızlı gelişmelerin etkisiyle bireylerden beklenen beceriler de değişmiş, öğrenmeyi öğrenen bireylere ihtiyaç duyulmuş bu da eğitimden beklenen hedefleri değiştirmiştir. Türkçe dersinin amacı bilgi değil beceri kazandırmaktır. Türkçe dersinin temel amaçlarından biri olan bireylerde düşünme becerilerini geliştirme, ders kitaplarındaki edebi metinler aracılığı ile sağlanmaktadır. Ders kitaplarında yer alan seçkin edebi metinler sayesinde öğrencide tenkide yönelik gerekli alt yapı oluşacak ve bu sayede öğrencilerin analitik düşünme kabiliyetleri gelişecektir.

Çağımızın ihtiyacı ve teknolojiadaki değişimler sonucunda bir toplumun ilerleyebilmesi bireylerin bazı becerilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu beceriler 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılmakta ve bu becerilerin tam olarak neler olduğu konusunda netlik bulunmamakta, birçok kurum ve kuruluş çağın şartlarını göz önünde bulundurarak öğrenciler için bu becerileri belirlemektedir (Bal, 2018; Kayhan, Altun ve

Gürol, 2019). 2019 Türkçe Eğitim Programı bu temel becerilerden hareketle oluşturulmuştur (MEB, 2019). Türkçe dersi beceri kazandırırken öğrencilerin günlük hayatla bağlantılarını edebi metinler vasıtasıyla kurar.

“Edebiyat” ve “eğitim” birbirini etkileyen iki kavramdır. Edebiyat insanlara iyiyi, doğruyu, güzeli gösterir. Bireylerde estetik zevk uyandırır. Bu işlevleri doğrultusunda edebiyat eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Her ikisi de insanı temel alır. Kavcar (2017:3)’a göre edebi eserlerin çoğunluğu insanları eğitmek için yazılmıştır. Yunus Emre birçok şiirini ve “Risaletü’n-Nushiyye” isimli eserini, Mevlâna Mesnevi’sini, Namık Kemal tiyatro eserlerinin çoğunluğunu, Ahmet Mithat romanlarını, Tevfik Fikret Haluk’un Defteri ve Şermin’i, Mehmet Akif Safahat’ı ... daha birçok şair ve yazar eserlerini hep insanları eğitmek; onlara bazı değerleri, nasıl yaşanılması gerektiğini öğretmek amacıyla yazmışlardır.

Türkçe dersi okuma, dinleme, konuşma ve yazma olmak üzere dört temel dil becerinden meydana gelmektedir. Bu becerileri öğrencilere kazandırmak, onları seviyesine uygun ilgisini çeken edebi niteliğe sahip eserlerle karşılaştırmakla sağlanabilir. Bu sebeple Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin niteliği önemlidir. Ders kitaplarında yer alacak metinler seçilirken hem edebi hem de kültürel değeri olan metinler seçilmelidir (MEB, 2018). Türkçe dersinde kazandırılacak temel beceriler bilgi odaklı olmaktan çok düşünme becerileri geliştirmeye yönelik olmalıdır (Karadüz, 2010). Türkçe dersinde öğrencilerin okuduklarını anlamaları, bu metinleri eleştirel bakış açısıyla değerlendirmeleri ve sorgulamaları gerekmektedir.

Tenkrit kelimesi Türkçede Fransızcadaki “critique” ve İngilizcedeki “criticism” kelimesinin karşılığı olarak kullanılır. Edebi tenkit, eserin bedii güzelliği üzerine hüküm verme (Tarlan, 2017: 226); bir sanat eserinin ister şahsi zevke ister bazı estetik prensiplere göre, sistemli bir şekilde değerlendirilmesidir (Chiple, 1972’den akt. Ercilasun, 2017: 14). İnsan sürekli tenkit fikri ile hareket eder. Tenkit, bireylerin dış dünya ile münasebetini sağlamlaştıran, zekasını kullanmasını sağlayan, muhakemesini geliştirmeye yardım eden unsurlardan biridir ve bu sebeple öğrencilerin analitik düşünmesine zemin hazırlamaktadır.

Tenkrit üzerine yapılan araştırmalarda araştırmacıların her biri tenkidi kendi bakış açısına göre kategorize etmiştir. Bu araştırmacılar Moran (2014) eleştiri çeşitlerini; tarihi, sosyolojik ve Marksist olarak; esere dönük eleştiri yöntemlerini ise “yeni, yapısal ve arketipçi eleştiri” olarak sınıflandırmıştır. “Batıdaki eğitim dünyası son otuz yıldır, eğitimin temeli olarak tenkit düşüncesinin geliştirilmesi prensibini benimsemiş ve bütün eğitim faaliyetlerini bu amaca ulaşacak biçimde düzenlemiştir (Filizok, 2008)”. Tenkit, analitik düşünebilen bireylerin yetişmesinin

sağlanması açısından eğitimde yer verilmesi, programların bu doğrultuda hazırlanması gereken önemli ilkelerden biridir.

Analitik düşünme; bireyin akademik ve günlük hayatının niteliği, toplumun gelişmesi ve çağdaşlaşması açısından bireylerin kazanması gereken üst düzey bilişsel becerilerdendir; olayların analiz edilerek anlaşılmasını sağlayan bir yoldur (Sebetçi ve Aksu, 2014); bireyin analiz, değerlendirme yapabilmesi; benzer ve farklı yönleri belirleyebilmesi; herhangi bir konuya ilişkin yargıya varmasını içeren becerileri içine alır (Tok ve Sevinç, 2012). Bu sebeplerle analitik düşünme bireylerin hem okul hem günlük hayatı hem de ileride iş hayatında başarıyı yakalayabilmeleri açısından katkı sağlayacaktır.

21. yüzyılda edebiyat, topluma nüfuz etme ve toplumu şekillendirme konusunda televizyondan sonraki en etkili araçtır. Bu sebeple böylesine önemli bir unsurdan eğitim için faydalanmamak düşünülemez (Kalkan, 2016). Türkçe dersi edebi metinler aracılığı ile yürütüldüğü için bu metinlerin seçimi öğrencileri çok yönlü geliştirecek nitelikler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Derste kullanılan metinler öğretici olmasının yanı sıra öğrenciyi düşünmeye yönlendirmelidir. Bu sebeple derste tenkide zemin hazırlayacak metinlere yer verilmesi öğrencinin analitik düşünme becerisinin gelişimi için gereklidir.

“Tenkit”, “Türkçe ders kitapları”, “analitik düşünme” ve “eleştirel düşünme” anahtar kelimeleriyle yapılan alan taramasında; Bal (2018), Güntekin (2019) ve Kayhan, vd. (2019)’nin Türkçe ders kitapları üzerinde yapmış oldukları 21. yüzyıl becerileri açısından; Başoğlu ve Mutlu (2012), Temizkan (2014), Ceran (2015), Demir ve Baş (2019), Batur ve Soyçok (2019)’un Türkçe ders kitapları üzerinde eleştirel düşünme unsurları açısından inceleme araştırmaları tespit edilmiş fakat “Türkçe ders kitaplarında tenkit” konulu, herhangi bir çalışma tespit edilmemiştir.

Bu araştırmada ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında tenkide zemin hazırlayacak metinleri belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırma, 2018 MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki okuma metinleri ve bu metinlere yönelik oluşturulmuş etkinliklerle sınırlandırılmıştır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında tenkide zemin hazırlayacak metinler tespit edilmesini amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırma insanların oluşturduğu anlamları kavramayla ve onların dünyayı nasıl algıladıkları, dünyada ne gibi deneyimler yaşadıkları ile ilgilenir (Merriam, 2018). Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Belgelere-dokümanlara dayalı araştırmalar programlar, yönetmelikler, kitaplar, gazeteler, raporlar gibi çeşitli yazılı ya da elektronik ortamlarda kayıtlı olan verilerin analizine dayalı yürütülen çalışmaları tanımlar (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016).

2.2. İncelenen Dökümanlar

Araştırmada 2018-2019 yılı Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitabında tenkide zemin hazırlayacak metinler incelenmiştir. Örneklem olarak alınan Türkçe ders kitabı Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün 78 sayılı kararı ile kabul edilen 6. sınıflar için yapılandırılmış bir ders materyalidir.

2.3. Verilerin toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen veriler önceden belirlenmiş kriterlere göre içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. ‘İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır’ (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259). Araştırmada ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında tenkide zemin hazırlayacak metinler tespit edilmiş, elde edilen veriler “Bulgular” bölümünde verilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde MEB Yayınları Türkçe ders kitabında yer alan okuma metinleri ve bu metinlerin etkinlikleri temalara göre kategorize edilerek başlıklar hâlinde incelenmiş; metinlerinde yer alan tenkide yönelik unsurlar, öğrencileri analitik düşündürmeye yönlendiren ve düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayan içerikler sayfa sayısı belirtilerek sunulmuştur.

3.1. Tema Okuma Kültürü

Bu temada “Bu da Benim Öyküm”, “Arıyorum” ve “Canım Kitaplığım” olmak üzere üç okuma metni bulunmaktadır.

“Okuma Kültürü” teması metinlerinden “*Bu da Benim Öyküm*” adlı hikâye incelenmiş hikâye kahramanının kullanmış olduğu şu ifadeyle metin yazarı kitap okuma alışkanlığına sahip olan ve olmayan bireyleri

karılaştırarak kitap okumaya karşı olumsuz bir tutum takınan bireyleri tenkit etmiştir:

“Ben kitap okumayı sevediğini sanan bir çocuktum. Denize girmek, bahçede oyun oynamak, bisikletle kaybolmak, uyumak ya da yığımla harika başka şey yapmak dururken kitap okumaktan çok sıkılırdım. Oysa iki ablam da sürekli kitap okur ve bundan mutluluk duyarlardı. Nasıl böyle olabildiklerini hiç anlamaz, yine de alttan alta imrenirdim onlara. (s.12)”

“Bu da Benim Öyküm” adlı hikâyenin 3. etkinliğinde yer alan görselde (s.15) yan yana gösterilen iki resimden birincide oturma odasında kitap okuyan bir aile, ikinci resimde ise televizyon izleyen ve birbiri ile iletişim kurmayan bir aile yer almaktadır. Etkinlik öğrencilere bu iki resim arasındaki farkları açıklamalarını istemiştir. Bu etkinlikte öğrencilerin öncelikle problemi anlamaları, çözümlemeleri, çözüme uygun plan ve doğru bir yorum yapmaları onların analitik düşünme yeteneklerini kullanabilmelerine bağlıdır. Bu aşamaları gerçekleştirebilmesi durumunda öğrenci analitik düşünebilecek ve bu düşüncelerini ifade edebilecektir.

“Okuma Kültürü” temasında yer alan “Arıyorum” isimli metinde yazar “Karamanoğlu Mehmet Bey’i arıyorum” ifadeleriyle şiirine başlamış daha sonra dilimize girmiş ve kullanmakta olduğumuz yabancı kelimeleri ve onların Türkçe karşılıklarını vererek dil bilincine sahip olmayan Türk toplumunu şu ifadelerle tenkit ederek şiire başlamıştır:

“Karamanoğlu Mehmet Bey’i arıyorum, / Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı? / Bir ferman yayınlamıştı: / “Bugünden sonra, divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda / Türkçeden başka dil konuşulmaya!” diye, / Hatırlayanınız var mı? (s.18)”

Şair, Türkçeye sahip çıkılmamasına ve yabancı kelimelerin etrafımızı kuşatmış olması karşısında bir bilince sahip olmayışımızı tenkit ederek şiire devam eder ve yine şu sözlerle şiirini bitirir:

“Toprağımızı, bayrağımızı, inancımızı çaldırmayalım derken / Dilimizin çalındığına, talan edildiğine, / Özün el diline özendiğine içi yananınız var mı? / Masallarımızı, tekerlemelerimizi, atasözlerimizi unuttuk, / Şarkılarımızı, türkülerimizi, ninnilerimizi kaybettik, / Türkçemiz elden gidiyor, dizini döveniniz var mı? / Karamanoğlu Mehmet Bey’i arıyorum, / Göreniniz, bileniniz, duyanınız var mı? / Bir ferman yayınlamıştı. / Hayal meyal hatırlayıp da sahip çıkanınız var mı? (s.19)”

“Arıyorum” metninde kullanılan karikatürde Türkiye’ye gelen bir turistin şehirde yer alan İngilizce kelimelerle dolu tabelaları gördüğündeki

şaşkınlığı anlatılmakta ve Türkçe olması gereken tabelaların İngilizce olması tenkit edilmektedir (s.19).

“Arıyorum” metni 3. etkinliğindeki yer alan “*Şiirde geçen yabancı kelimeleri günlük hayatınızda kullanıyor musunuz? Örneklendiriniz. / Sizce dilimizde kullanılan yabancı kelimelerin artış sebebi ne olabilir? Açıklayınız. / Dilimizde yabancı dillere ait kelimeler hızla artarsa bunun ne tür sonuçları olabilir? Örneklerle anlatınız.*” sorular öğrencilerden ortaya konan sorunla ilgili ilişki kurarak analitik düşüncelerini ve bu düşüncelerini sözlü olarak ifade etmelerini beklemiştir.

“Okuma Kültürü” temasında yer alan “*Canım Kitaplığım*” metni hazırlık sorularından biri “Sizce iyi bir kitap hangi özelliklere sahip olmalıdır?” şeklindedir. Bu soru öğrencilere yöneltilerek kitap seçebilme becerisiyle ilgili öğrencilerin analitik düşünebilmesini ve konuyla ilgili fikirlerini ifade etmesini onlardan istenmiştir.

“*Canım Kitaplığım*” metni kahramanı kitap okumayı çok sevmektedir ve kendi beğenisine uygun kitaplarla oluşturduğu bir kütüphaneye sahiptir. Bir gün kitaplığında bulduğu yabancı bir kitabı görür ve çok öfkelenir. Bu kitap ağabeyinin hediye getirdiği ama içeriği kardeşi için uygun olmayan bir kitaptır. Bu metinde yazar kitap seçme bilincine sahip insanlar karşısında kitap seçme bilincine sahip olmayan bireyleri şu diyalogda tenkit etmektedir:

“(…) *Doğruca kitaplığa koştum. Annemler de geldiler. Rafın birinde yabancı bir kitap vardı. İki gün önce ağabeyim Ankara’dan getirmişti “armağan” diye. Onu yerinden çektim, ağabeyime uzattım:*

— *Al bu kitabı! Beni düşündüğün için teşekkür ederim ama istemiyorum.*

— *Neden ama sevgili kardeşim? Beğenmiyorsan okuma. Böyle öfkelenmene gerek yok.*

— *Canım ağabeyciğim, sen nasıl olur da böyle bir kitabı bana armağan diye getirirsin? Kitap seçmeyi bilmiyor musun? Gücendim sana! Ağabeyim, babam, annem kitabın kapağına baktılar. Annem eğildi, beni kollarına aldı, sıktı. Bir de alnımdan öptü. Babam, ağabeyime baktı:*

— *Yalnız kapağı değil içindekiler de öyle. Nasıl getirdin bunu?*

Ağabeyim belli ki üzülmüştü. Yüzü kızardı. (...) (s.26-27)”

“*Canım Kitaplığım*” metni 2. etkinliğinde yer alan metne yönelik sorulardan ikisi “*Doğru kitap seçimi niçin önemlidir? Örneklerle açıklayınız. / Okuyucu için en doğru kitapların seçilebilmesi amacıyla neler yapılabilir? (s.28)”* şeklindedir. Ve bu sorular kitap seçme becerisine yönelik öğrencilerin analitik düşüncelerini ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

“*Canım Kitaplığım*” metni 3. etkinliğinde yer alan karikatürde bir otobüs yolculuğu esnasında uyuyan bir insan ve teknolojik aletlerle vakit geçiren insanlar siyah beyaz renkte; kitap okuyan birey ise canlı renklerde gösterilmiş ve öğrencilerden görseli yorumlamalarını ve yorumlarını arkadaşlarıyla paylaşmalarını istemiştir (s.29). Bu etkinlik edindiği imkanları kitap okuyarak geçiren insanlar karşısında teknolojinin esiri olan insanları tenkit etmektedir. Bu tenkidi yaparken de öğrencilerin karşılaştırma yaparak analitik düşünme becerilerini kullanmalarını ve ortaya çıkan fikirlerini ifade etmelerini beklemiştir.

“Okuma Kültürü” temasında yer alan yukarıda incelenen “*Bu da Benim Öyküm*”, “*Arıyorum*” ve “*Canım Kitaplığım*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve ifadeye yönlendirdikleri görülmüştür.

3.2. Tema Millî Mücadele ve Atatürk

Bu temada yer alan okuma metinleri “*Türk Askerinin Cesareti*”, “*Yaşlı Nine*” ve “*15 Temmuz*” olmak üzere üç tanedir.

“*Türk Askerinin Cesareti*” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Türk askeri, kendi hayatını tehlikeye atarak İngiliz Yüzbaşı'ya niçin yardım etmiş olabilir? Anlatınız. / Yaralı hâlde yatan İngiliz Yüzbaşı'ya Türk askerleri ateş etmeye devam etseydi, hatırayı anlatan Avustralyalı komutanın Türk askerine bakışı nasıl olurdu? Açıklayınız. / Olayın yaşandığı cephede bir asker olsaydınız İngiliz Yüzbaşı'yı kurtaran cesur asker, sipere döndüğünde ona neler söylediniz? (s.47)*” soruları incelendiğinde öğrencilerin Türk askerinin hayatını tehlikeye atması ve İngiliz yüzbaşayı kurtarması problemini, kendini başkasının yerine koyarak analiz etmesi, çözümlemesi ve ortaya bir fikir koyabilmesini sağlamaya yönelik oldukları görülmüştür. Bu sebeplerle bu sorular metinle ilgili analitik düşünmeye ve ifadeye katkı sağlamaktadır.

“*Yaşlı Nine*” metninde Atatürk'e yaptıkları için teşekkür etmek amacıyla köyünden gelmiş ve Atatürk'ü arayan bir nine ile Atatürk'ün karşılaşması anlatılmıştır. Atatürk olduğunu bilmeden onuna konuşan yaşlı nine Atatürk'ün Türk vatanını ve milletini bağımsızlığa kavuşturarak yapacağı en büyük iyiliği milletimize yaptığını, bundan büyük bir iyilik olmayacağını söyleyerek Atatürk'ten başka daha ne istenebileceğini şu sözleriyle tenkit etmektedir:

“*Kadının bakışları sertleşti, kaşları çatıldı: “Töbe de Bey, töbe de! Daha ne isteyebilirim ki? O bizim vatanımızı kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çığnetmedi. Daha ne isteyebilirim ki ondan? (s.51)”*”

“15 Temmuz” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Millî birlik ve beraberlik bir millete neler kazandırır? Düşüncelerinizi anlatınız. (s.58)*” sorusuyla öğrencilerin millî birlik ve beraberlik üzerinde analitik düşüncelerini sağlayıp fikirlerini ifade etmelerini onlardan beklemiştir.

“Millî Mücadele ve Atatürk” temasında yer alan metinlerin genelinde tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurlar ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkıları “*Türk Askerinin Cesareti*” ve “*15 Temmuz*” metni etkinlik sorularında, “*Yaşlı Nine*” metnini içeriğindeki bir diyalogda olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Tema Bilim ve Teknoloji

Bu temada “Aziz Sancar”, “İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?” ve “Teknoloji Bağımlılığı” olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

“Aziz Sancar” metninde geçen “*Sofraya hep birlikte otururduk. Babam, tüm aile fertleri bir araya gelmeden yemeğe başlamazdı. Küçükler, büyüklerine saygıda kusur etmezdi. (s.75)*” ifadesiyle yazar eski gençlerin büyüklere olan saygısına ve Türk sofraya kültürüne vurgu yaparak günümüzdeki büyükler ve gençlerin eskiye kıyasla kaybetmeye başladıkları değerler olduğunu ima ederek tenkit etmektedir.

“Aziz Sancar” metninde, Aziz Sancar’ın Türkiye’de aldığı eğitimin niteliği anlatılarak kendi ülkesindeki eğitimi beğenmeyip bulunduğu ilk fırsatta yurt dışına giden insanlar tenkit edilmiştir:

“*Türkiye bana üst düzey bir eğitim vermiştir ve bu, yurt dışındaki başarımın kaynağı olmuştur. Bu bakımdan ana vatanıma minnettarım. (s.79)*”

“Aziz Sancar” metninde Aziz Sancar’ın Nobel Kimya 2015 konferansına giderken Türk bayrağı rozeti taktığına vurgu yapılmış ve ülkesine olan bağlılığı ve Türk olmaktan duyduğu gurur anlatılmıştır (s.78). Aziz Sancar’ın yurt dışında bilim adına çalışan gençlere tavsiyelerinde metin yazarı yurt dışında bilimle ilgilenen insanların ülkesini yüceltmeyişini, Türk kimliğini arka plana itişini ve ülkelerine geri dönmeyişlerini şu sözlerle tenkit etmektedir:

“*Yurt dışında “Türk’üm!” dersiniz saygı görürsünüz. Kim olduğunuzu unutmayın! Türk olduğunuzu unutmayacaksınız! “Ben Türk’üm!” dediğinizde kendinizle gurur duyacaksınız ki karşınızdaki kişi de size hürmet gösterecek! (s.79)*”

“*Bilim öğrenmek için yurt dışına gidin. Ama ülkenize dönün. Ben hayatımın büyük bir bölümünü ülkemi, ailemi özleyerek geçirdim. Bu öyle*

zor ki! Kendi ülkenize dönün! Kavgayı değil, birbirinize sevgi ve saygı ile davranmayı tercih edin. Ülkenize ve milletinize ışık olun (s.79)."

"İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?" metni hazırlık sorularından biri "İnsanoğlu neden zamanı ölçme ihtiyacı hissetmiş olabilir? Açıklayınız." ve metnin giriş cümlesi "Bir an için çevrenizde hiç saat olmadığını düşünün. (s.85)" ifadeleri öğrencilerin, zamanın önemini anlamalarını sağlayarak onları analitik düşünmeye sevk etmektedir. Metnin "Kim bilir, gelişen teknolojiyle birlikte zamanı ölçmek için kullandığımız araçlar nasıl değişecek? (s.85)" şeklindeki sonuç cümlesi ile öğrencileri bilim ve teknolojinin geleceği ile ilgili hayaller kurmaya, düşündürmeye, analiz etmeye sevk ederek öğrencilerin analitik düşünmelerine olanak sağlamaktadır.

Metnin 2. etkinliğinde yer alan "Zamanı etkili ve verimli kullanmaktan ne anlıyorsunuz? Anlatınız. (s.86)" sorusu ve 3. etkinlikte öğrencilerden istenen "Zamanı ölçen araçların olmadığı bir dünya hayal ediniz. Böyle bir dünyada yaşamın nasıl olacağı ile ilgili düşüncelerinizi açıklayan bir konuşma yapınız. (s.86)" konuşma etkinliği öğrencilerin zamanla ilgili düşüncelerini, var olan durumlarını analiz etmelerini sağlayarak onları analitik düşünmeye ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmaya sevk etmektedir.

"Teknoloji Bağımlılığı" metni görsellerinde telefon, tablet ve bilgisayarla vakit geçiren ve birbiri ile iletişim kurmayan gençler (s.90), hasta ziyaretine gidip de bu durumu sosyal medyada paylaşan bireyler (s.91), tek başına top oynayan arkadaşları telefonla oynayan parktaki genç (s.91) gösterilerek günümüz sosyal medya bağımlısı olan insanlar tenkit edilmektedir.

"Teknoloji Bağımlılığı" metni 4. etkinliğinde "Telefonsuz, televizyonsuz ve internetsiz bir gün hayal ediniz. Böyle bir günde arkadaşlarınızla ve ailenizle ilişkilerinizde neler değişirdi? Aşağıya yazınız. (s.93)" yer alan yazma çalışmasında öğrencilerin teknolojinin arkadaşlık ve aile içi iletişimi olumsuz etkilemesi konusunda analitik düşünerek çözüm üretmelerini sağlamak istemiştir.

"Bilim ve Teknoloji" teması "Aziz Sancar", "İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?" ve "Teknoloji Bağımlılığı" metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurların örnekleri tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve düşüncelerini ifade etmeye yönlendirdikleri görülmüştür.

3.4. Tema Erdemler

Bu temada yer alan okuma metinleri “Vermek Çoğalmaktır”, “Sevgi Diyen Çağlar Aşar” ve “Gümüş Kanat” olmak üzere üç tanedir.

“Erdemler” temasında yer alan okuma metinlerinden “*Vermek Çoğalmaktır*” metninde yer alan bir köylü kapısını çaldığı medresede kapıyı açmakla görevli talebeye yaptığı iyiliklere karşılık hediye olarak üzüm getirmiştir. Talebe bu hediyeyi kabul etmez ve ““*Bana mı?*” *Talebenin yüzü kızardı. Böyle güzel bir hediyeyi hak ettiğini düşünmüyordu. (s.108)*” şeklindeki ifadeleriyle yaptığı iyilikleri karşılık beklemeden yaptığını ifade eder. Yazar talebenin bu örnek davranışıyla yaptığı iyiliklerin karşılığı olması gerektiğini düşünen bireyleri tenkit eder.

Aynı metnin 3. etkinliğindeki “*Elimizdekileri başkalarıyla paylaşmak toplumda nasıl bir etki yaratır? Düşüncelerinizi nedenleriyle anlatınız.*” sorusu, öğrencileri iyilik kavramıyla ilgili analitik düşünmeye yönlendirerek iyilik yapmanın toplumdaki bireyler arasında oluşturacağı iyilik zincirini öğrencilerin fark etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

“*Gümüş Kanat*” metni 5. etkinliğinde Sılayrahim ile ilgili açıklamalar yaparak unutulmaya yüz tutan toplumsal bir değer olmasını şu şekilde tenkit etmektedir:

“*Sılayrahim, akrabalar ve yakınlar arasındaki bağı sağlam tutmak ve bu bağı koparmamaktır. Günümüzde unutmaya başladığımız önemli değerlerimizden biridir. Oysa sılayrahim de bizim toplumumuza özgü, kimliğimizi ortaya koyan niteliklerimizdendir. Sılayrahim, toplumumuzu bir arada tutmaktadır (s.122).*”

“Erdemler” temasında “*Vermek Çoğalmaktır*” metni genelinde ve “*Gümüş Kanat*” metni etkinliğinin birinde yer alan tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiştir.

3.5. Tema Doğa ve Evren

Bu temada “*Merak Ettiklerimiz*”, “*Afyon*” ve “*Su Kirliliği*” olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

“*Doğa ve Evren*” temasında yer alan “*Merak Ettiklerimiz*” metninde uzak bir gelecekte güneşin Dünya da dahil olmak üzere Güneş sistemindeki bazı gezegenleri yutacağından bahsederken “*Ama dert etmeyin. Mars yine de yaşayacak gibi görünüyor; o zaman biz de ne yapalım, evimizi Mars’a taşıyıp Marslı oluruz (s. 137).*” İfadelerini kullanarak dünyayı kirleten ve hiç yok olmayacakmış gibi davranan insanoğlunu tenkit etmektedir.

“*Merak Ettiklerimiz*” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Keşfettiğiniz gezegenin Dünya’ya göre daha yaşanabilir olması için hangi özelliklere*

sahip olmasını isterdiniz? Anlatınız (s. 139).” sorusu öğrencileri dünyanın nimetlerini fark edebilmeleri açısından hem analitik düşündürmeye hem de düşüncelerini arkadaşlarına ifade etmelerini sağlamaya yönelik bir sorudur.

“*Merak Ettiklerimiz*” metni 4. etkinliğinde küresel ısınma hakkında zıt görüşe sahip iki gazete haberi paylaşılmış ve öğrencilerden bu haberleri kıyaslamaları istenmiştir (s. 140-141). Bu haberlerin farkını analiz etmek için öğrencilerin analitik düşünme becerileri ön plana çıkacak sonrasında ise her öğrenciden gelen farklı görüşlerin ifade edildiği bir sınıf atmosferi oluşacaktır.

“*Afyon*” metninde geçen “*Yolculuk boyunca elinden telefonu düşürmeyen ablam, Afyon hakkında bize birçok şey anlattı (s. 144).*” ifadesi ile aile ile iletişim kurmanın faydasını vurgulayarak teknoloji ile fazla vakit geçirip aile iletişimini asgari düzeye indiren bireyler tenkit edilmiştir.

“*Afyon*” metni kahramanının ağzından yazar aşırı yeme davranışını şu sözleriyle tenkit etmektedir:

“*Gittiğimiz şehrin güzellikleri bizi, mutfağı da en çok babamı etkiler. Kaldığımız iki gün boyunca kaymağıydı, sucuğuydu derken ipin ucunu biraz kaçırmış olacak, tombul yanakları biraz daha şişti. Kaymaklı ekmek kadayıfını, Afyon’un meşhur ağzı açık böreğini, patatesli ve mercimekli bükmelerini midesine indirirken üzerine Gazlıgöl’ün maden suyundan içmeyi de ihmal etmedi. Ankara’ya dönüşte bagajı lokum ve sucukla doldurması da cabası (s. 145).*”

“*Afyon*” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Bir şehir kuracak olsanız şehrinizin hangi özelliklere sahip olmasını isterdiniz? Açıklayınız (s. 146).*” sorusu ve “*Yukarıdaki metinden hareketle kendi dünyanın harikalarını anlattığımız bir konuşma yapınız (s. 147).*” şeklindeki 3. etkinlik öğrencilerin dünyada var olan ve bizim bilinçsizce sömürdüğümüz güzellikleri analitik düşünme becerilerini kullanarak analiz etmelerini beklemiştir.

“*Su Kirliliği*” metni hazırlık çalışması sorularından biri “*Sizce susuz bir yaşam nasıl olurdu? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız (s. 152).*” şeklindedir ve öğrencilerin analitik düşünerek suyun önemini fark etmelerini ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamaya çalışmıştır.

“*Su Kirliliği*” metni suyun önemini anlatmakta ve kısıtlı orandaki içme suyunu insanların bilinçsizce davranışları sonucu nasıl kirlendiğini şu ifadelerle tenkit etmektedir.

“*Dünyadaki suların yaklaşık %2’si içilebilir tatlı sudur. Ancak bu kısıtlı oranlardaki tatlı sular insanların bilinçsiz kullanımı sonucunda*

kirlenir. Su kirliliği, genel olarak insanların neden olduğu etkenlerden dolayı suların kalitesinin azalması veya kullanılmaz hâle gelmesidir. Zararlı maddeler suyun niteliğini bozacak miktar ve yoğunlukta suya karıştığında kirlilik meydana gelir. Konutlar, endüstri kuruluşları, termik santraller, gübreler, kimyasal mücadele ilaçları, tarımsal sanayi atık suları, nükleer santrallerden çıkan sıcak sular ve toprak erozyonu gibi süreçler ve maddeler su kirliliğini meydana getiren başlıca sebeplerdir (s. 152).”

“*Su Kirliliği*” metni 3. etkinliğinde yer alan görsellerde yeşil alana gelen insanların piknik yapması ve eğlenceleri bittikten sonra çöplerini bırakarak çevreyi kirletmeleri tenkit edilmektedir (s. 155). Bu etkinlikle öğrencilerin, doğadaki güzellikleri insanların bilinçsizce kullandığını ve bu konuda bencillik yaparak sonradan gelen insanları bu güzellikten mahrum bıraktıklarını, fark etmelerini sağlamaya çalışmıştır.

“Doğa ve Evren” temasında yer alan “Merak Ettiklerimiz”, “Afyon” ve “*Su Kirliliği*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide yönelik zemin hazırlayan olduğu tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve ifadeye yönlendirdiği görülmüştür.

3.6. Tema Millî Kültürümüz

Bu temada yer alan okuma metinleri “Anadolu”, Tarhananın Öyküsü” ve “Ana Dili” olmak üzere üç tanedir.

“*Anadolu*” metninde geçen “*Osmanlılar unutmasın soyunu (s. 172).*” ifadesinde Türk milletinin geçmişine sahip çıkmasını, geçmişini unutmamasını ifade ederek günümüz gençlerinin tarihinden habersiz oluşunu tenkit etmektedir.

“*Anadolu*” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Sizce toplulukları millet yapan değerler nelerdir? (s. 174)*” sorusu öğrencilerin millet olma bilincine sahip olmaları için önemli analitik düşünerek fark etmelerini istemiştir.

“*Tarhananın Öyküsü*” metni 2. etkinliğinde yer alan “*Evde hazırlanan yiyeceklerin ev ekonomisine ve sağlığınıza olan faydaları nelerdir? (s. 182)*” sorusu öğrencilerin beslenme alışkanlığı üzerine analitik düşünmelerini, evde hazırlanan yiyeceklerin dışarıdan satın alınanlara göre daha sağlıklı ve ekonomik olduğunu anlamalarını ve bu görüşlerini ifade etmelerini beklemiştir.

“Millî Kültürümüz” temasında yer alan “*Anadolu*” ve “*Tarhananın Öyküsü*” metinlerinde tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiştir.

3.7. Tema Sağlık ve Spor

Bu temada “Bisiklet Zamanı”, “Yemek İçmek ve Sindirmek” ve “Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” olmak üzere üç okuma metni bulunmaktadır.

“Bisiklet Zamanı” metni 2. etkinliğinde bulunan “Spor yapmak yaşamımızı nasıl etkiler? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız (s. 208).” sorusu öğrencilerin sporun insan sağlığına sağladığı faydaları analiz etmelerini sağlayarak onların analitik düşünmesini ve bu düşüncelerini sınıf ortamındaki diğer arkadaşları ile paylaşmalarını istemiştir.

“Yemek, İçmek ve Sindirmek” metninde henüz ağız sağlığı yerinde olan bireyleri tenkit ederek diş sağlığının önemine şu şekilde vurgu yapar:

“Dişler önemlidir. Ancak ağızımızda yepyeni, sapasağlam dururlarken onların ne derece önemli olduğunu pek anlayamayız. Çoğumuz, fırçalamak gibi basit bir iş için bile tembellik yaparız. Ve onları kaybettiğimizde kalan ömrümüzü buna pişmanlık duyarak geçiririz (s. 214).”

Aynı metinde geçen “Yani tükürük sadece su değildir. Çok özel bir salgıdır (s. 215)” ifadesiyle tükürüğün vücudumuzdaki faydaları karşısında onun önemsiz olduğunu düşünenleri tenkit eder.

“Eğer her yemekten sonra bu hareketleri hissedecek olsaydık içimizde bir çamaşır makinesi çalışıyormuşçasına rahatsız olurduk (s. 215).” ifadesiyle ise sindirim sistemimizin gizemli yapısı ve sağlığımız için ne kadar önemli olduğu bilgisi karşısında bu kusursuz düzeneğin kıymetini bilmeyişimizi tenkit etmektedir.

“Yemek, İçmek ve Sindirmek” metni 2. etkinliğinde yer alan “Sağlıklı bir yaşam ve sindirim sistemi arasında nasıl bir ilişki olabilir? Açıklayınız (s. 216).” sorusu öğrencilerin neden sonuç ilişkisi kurarak analitik düşünmesini ve sonrasında fikirlerini arkadaşlarıyla paylaşmasını sağlar.

“Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” metninde geçen “Bunun yanı sıra geçmişte yapılan birçok diyet girişimi de durumu güçleştirmektedir (s. 223).” ifadesiyle sağlığına sürekli dikkat eden bireyler karşısında yanlış beslenme düzenine sahip insanları tenkit ederek düzensiz ve yanlış beslenmenin ileriki yaşlarda metabolizmamızı ve de sağlığımızı olumsuz etkileyeceğini vurgulamaktadır.

“Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” metni 2. etkinliğinde yer alan “Zayıflama diyetlerinin bir plana uygun şekilde hazırlanması ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? (s. 224)” sorusu öğrencilerin düzenli beslenme ve

kişisel sağlık arasındaki ilişkiyi kurabilmelerini sağlayarak onları analitik düşündürmeye ve düşüncelerini ifade ettirmeye yönlendirmektedir.

“Sağlık ve Spor” teması “*Bisiklet Zamanı*” ve “*Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap*” metinlerinin birer etkinliğinde, “*Yemek, İçmek ve Sindirmek*” metni ve bir etkinliğinde yer alan tenkide zemin hazırlayan unsurlar ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkılarının olacağı tespit edilmiştir.

3.8. Tema Birey ve Toplum

Bu Temada “Evet Efendim”, “Sen de Bir İyilik Yap” ve “Dostluğa Dair” olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

“*Evet Efendim*” metni hazırlık sorularında yer alan “*İletişimde nezaketin önemiyle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız (s. 242).*” sorusu öğrencileri iletişimde nezaket kurallarının önemi hakkında analitik düşündürmeye ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlamaya yöneliktir.

“*Evet Efendim*” metninde Karagöz cahildir ve Hacivat ona nezaket dersleri vermektedir. Hacivat Karagöz’ü genel nezaket kurallarıyla ilgili bir süre çalıştırır fakat sonuç alamaz Karagöz anlamaz (s. 242-245). Yazar bu metin aracılığı ile görgü kurallarını bilen ve bilmeyen insanların toplumda nasıl davrandıklarının kıyaslamasını yaparak; nezaket kurallarını bilmeyen, öğrenmeye de çalışmayan bireyleri tenkit eder.

“*Evet Efendim*” metni 2. etkinliğinde geçen “*Görgü kurallarına uymak bize neler kazandırır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız (s. 247).*” sorusu öğrencileri görgü kurallarının toplumda sağladığı düzeni fark ederek analitik düşündürmeye ve onların görgü kurallarının gereği hakkındaki düşüncelerini sınıfta ifade etmelerini sağlamaya yöneliktir.

Temada yer alan “*Sen de Bir İyilik Yap*” metninde Canol bir telefon bulmakta ve telefonu sahibine ulaştırmaktadır. Bunun karşısında minnettar kalan telefon sahibi Güniz Hanım, Canol’a bir miktar para vermek istemektedir. Canol ve Güniz Hanım arasında şu şekilde bir diyalog geçmektedir:

“*“Alamam efendim!” dedi usulca. “Ne yaptım ki?”*

“*Sen de benim bir evladımsın, lütfen!*” dedi. Güniz Hanım yalvarırcasına. Müdür yardımcısı, “*Alabilirsin oğlum.*” dedi. “*Bunda bir sakınca yok. Hanımefendi, senin dürüstlüğüne ödüllendirmek istiyor.*”

Canol, kâğıt parayı yavaşça Güniz Hanım’ın eline bırakırken “*Teşekkür etmeniz yeterli.*” dedi. “*İyilik yapmak hepimizin borcu. İlla ki bir gün siz de birilerine bir iyilik edersiniz. O zaman ödeştik sayın.*”

(...)

Canol mahcup mahcup odadan ayrıldı. İki yetişkin insan, küçük bir çocuktan ders almış gibi şaşkın ama memnundular (s. 252)."

Yazar, yapılan iyiliklerin karşılık beklemeden yapılması gerektiği ahlak dersini verirken her iyiliğin bir karşılığı olması gerektiğini ya da gördükleri iyiliklerin karşılığını ödeyebileceklerini düşünen insanları tenkit etmektedir.

"*Sen de Bir İyilik Yap*" metni 8. etkinliği üç ayrı okul temsilcisi adayının konuşmasını verip (s. 256-257), öğrencilere hangi konuşmayı daha gerçekçi bulduklarını nedenleriyle açıklamalarını isteyerek, öğrencilerin analitik düşüncelerini ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamayı amaçlamıştır.

"*Dostluğa Dair*" metninde dostluğun önemi ve dostlara nasıl davranılması gerektiği açıklanmış, dostunu yalnızca zorda kalınca arayanları şu ifadelerle tenkit etmiştir:

"(..) Dostlukta ruhu daha da derinleştirmekten başka bir amaç olmasın. Çünkü kendi sırrına ermekten başka amaç güden sevgi, sevgi değil ileriye atılmış bir ağıdır. Bu ağa sadece yararsız şeyler takılır. Siz de en iyi yanlarınızı dostunuza ayırın. Eğer moralinizin bozuk olduğunu bilmesi gerekliyse dostunuzun, bırakın yüksek olduğunu da bilsin. Dostunuz ne içindir ki zaman öldürmek için arayasınız? Onu, hep yaşadığı zamanlarda arayın. Çünkü o sizin ihtiyacınızı karşılamak için vardır, boşluğunuzu doldurmak için değil (s. 258)."

"*Dostluğa Dair*" metni 2. etkinliğinde "*Dostluk ve güven olmayan bir dünya nasıl olurdu? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız (s. 259).*" sorusu öğrencilerin karşılaştırma yaparak analitik düşüncelerini sonrasında ise konuyla ilgili görüşlerini sınıf ortamında arkadaşlarıyla paylaşmalarını beklemektedir.

"Birey ve Toplum" temasında yer alan "*Evet Efendim*", "*Sen de Bir İyilik Yap*" ve "*Dostluğa Dair*" metinleri ve onların etkinliklerinde yer alan tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiş ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkıları olabileceği düşünülmüştür.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkçe dersi edebi metinler aracılığıyla yürütülür ve bu sebeple bu metinlerin sahip olması gereken nitelikler oldukça önemlidir. Yalçın ve Aytaş'a (2012, s. 124) göre, edebi metin içinde bulunması gereken önemli hususlardan biri moral değer ve mesajlardır. Bu moral değer ve mesajlar insan karakterinde bulunması gereken niteliklerdendir. Edebi metinlerde yer alan mesajlar sayesinde öğrenciler onlara gereken ortak toplumsal

değer yargılarını edinebilir ve onlarda oluşacak tenkit becerisi ile karşılaştıkları olay ve durumları analitik düşünerek analiz edebilirler.

Bu çalışmada 2018-2019 yılı MEB Yayınları ortaokul 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda tenkide zemin hazırlayacak metinler incelenmiştir. İnceleme sonuçlarına bakıldığında ders kitabında tenkide yönelik zemin hazırlayacak metin ve etkinliklerin yer aldığı görülmüştür.

“Okuma Kültürü” temasında yer alan “*Bu da Benim Öyküm*”, “*Arıyorum*” ve “*Canım Kitaplığım*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve ifadeye yönlendirdikleri görülmüştür.

“Millî Mücadele ve Atatürk” temasında yer alan metinlerin genelinde tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurlar ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkıları “*Türk Askerinin Cesareti*” ve “*15 Temmuz*” metni etkinlik sorularında, “*Yaşlı Nine*” metnini içeriğindeki bir diyalogda olduğu tespit edilmiştir.

“Bilim ve Teknoloji” teması “*Aziz Sancar*”, “*İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?*” ve “*Teknoloji Bağımlılığı*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurların örnekleri tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve düşüncelerini ifade etmeye yönlendirdikleri görülmüştür.

“Erdemler” temasında “*Vermek Çoğalmaktır*” metni genelinde ve “*Gümüş Kanat*” metni etkinliğinin birinde yer alan tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiştir.

“Doğa ve Evren” temasında yer alan “*Merak Ettiklerimiz*”, “*Afyon*” ve “*Su Kirliliği*” metinleri ve bu metinlerin etkinliklerinde tenkide yönelik zemin hazırlayan olduğu tespit edilmiş ve bu unsurların öğrencileri analitik düşünmeye ve ifadeye yönlendirdiği görülmüştür.

“Millî Kültürümüz” temasında yer alan “*Anadolu*” ve “*Tarhananın Öyküsü*” metinlerinde tenkide zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiştir.

“Sağlık ve Spor” teması “*Bisiklet Zamanı*” ve “*Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap*” metinlerinin birer etkinliğinde, “*Yemek, İçmek ve Sindirmek*” metni ve bir etkinliğinde yer alan tenkide zemin hazırlayan unsurlar ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkılarının olacağı tespit edilmiştir.

“Birey ve Toplum” temasında yer alan “*Evet Efendim*”, “*Sen de Bir İyilik Yap*” ve “*Dostluğa Dair*” metinleri ve onların etkinliklerinde yer alan tenkide yönelik zemin hazırlayan unsurlar tespit edilmiş ve bu unsurların analitik düşünmeye ve ifadeye katkıları olabileceği düşünülmüştür.

Kitapta yer alan metin ve etkinliklerin her birinde eşit sayıda tenkide zemin sağlayacak unsurların olmayışı sonucu Bal (2018), Güntekin (2019) ve Kayhan, vd. (2019)'nin Türkçe ders kitapları üzerinde yapmış oldukları 21. yüzyıl becerileri açısından inceleme sonuçları ile örtüşmektedir. Çağın ihtiyacı olan yetkinliklere sahip bireylerin yetişmesi için 21. yüzyıl becerileri doğrultusunda ders kitaplarının hazırlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda ders kitabı yazarları tenkide zemin hazırlayacak metin seçme ve etkinlikler hazırlama konusunda gerekli çalışmaları yapmalıdırlar.

Başoğlu ve Mutlu (2012), Temizkan (2014), Ceran (2015), Demir ve Baş (2019), Batur ve Soyuçok (2019)'un Türkçe ders kitapları üzerinde eleştirel düşünme unsurları açısından yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre Türkçe ders kitaplarında yer alan eleştirel düşünme unsurlarının düzenli bir dağılım göstermemesi araştırmamızın sonuçları ile örtüşmekte; Büyükarıslan (2011)'in yapmış olduğu araştırmanın Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin etkinlikleri yüksek düzeyde eleştirel düşünme becerileriyle örtüşmektedir, sonucu ile örtüşmemektedir.

Gelecek kuşakların tenkit düşüncesine ve analitik düşünceye sahip olması düşünen, araştıran, sorgulayan, bilgiye ulaşma yollarını bilip doğru bilgi ile yanlış bilgiyi birbirinden ayırabilen bir yeni nesil için oldukça önemlidir. Tenkit, bireylerin zekâsını güçlendirir ve sorun çözme kabiliyetlerini geliştirir. Bu sebeplerle Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerin tenkide zemin hazırlayacak düzeyde seçilmesi gerekmektedir. Tenkit ve analitik düşünmeyi sağlayan metin ve etkinlik örneklerinin az olduğu temalarda gerekli düzenlemeler yapılmalı, öğrenciler bu becerilerden yoksun bırakılmamalıdır.

Kaynakça

- Bal, Mazhar (2018). Türkçe Dersinin 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, S:13(4).
- Başoğlu, Nuran ve Mutlu, Betül (2012). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Eleştirel Düşünme Eğitime Uygunluğu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, S:20(3).
- Batur, Zekerya ve Soyuçok, Mehmet (2019). Atasözlerinde Eleştirel Düşünme Unsurları: Türkçe Ders Kitapları. *Folklor/Edebiyat*, S:100(4).
- Büyükarıslan, Zühal (2011). *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metin Etkinliklerinin Eleştirel Düşünme Becerileriyle Örtüşme Düzeyi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Büyükköztürk, Şener; Kılıç Çakmak, Ebru; Akgün, Özcan Erkan; Karadeniz, Şirin ve Demirel, Funda (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemA.

- Ceran, Dilek (2015). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türkçe Ders Kitaplarına İlişkin Metaforları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 8(3).
- Demir, Hatice ve Baş, Özlem (2019). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Eleştirel Düşünme Ölçütlerini Karşılması Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S:8(2).
- Ercilasun, Ahmet Bircan (2018). *Servet-İ Fünun'da Edebi Tenkit*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Filizok, Rıza (2008). Eğitimde Tenkit Düşüncesini Geliştirme Yolları. <http://www.ege-edebiyat.org/>, 03.01.2019.
- Güntekin, Harun (2019). *Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitaplarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kalkan, Hasan Kazım (2016). *Almanya'da ve Türkiye'de Ortaöğretimde Okutulan Ders Kitaplarına Edebiyat Didaktiği Açısından Bir Yaklaşım (Doktora Tezi)*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Karadüz, Adnan (2010). Dil Becerileri ve Eleştirel Düşünme. *Turkish Studies*, S:5(13).
- Kavcar, Cahit (2017). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kayhan, Ebuzer; Altun, Sertel; Gürol, Mehmet (2019). Sekizinci Sınıf Türkçe Eğitim Programı (2018)'nin 21. Yüzyıl Becerileri Açısından Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S:10(2).
- MEB. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara.
- Merriam, Sharan B. (2018). *Nitel Araştırma* (Çev. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sebetçi, Özel, Aksu, Gökhan (2014). Öğrencilerin Mantıksal ve Analitik Düşünme Becerilerinin Programlama Dilleri Başarısına Etkisi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, S:13(25).
- Şengül, Mehmet Bakır (2001). *Refik Halit Karay'ın Hikayelerinde Sosyal Tenkit*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Tarlan, Ali Nihad (2017). *Edebiyat Meseleleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Temizkan, Mehmet (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Temel Beceriler Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, S: 2(1).
- Tok, Emel ve Sevinç, Müzeyyen (2012). Düşünme Becerileri Eğitiminin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Becerilerine Etkisi. *Eğitim ve Bilim*. S:164(37). 204-222.
- Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin (2012). *Tiyatro ve Canlandırma: Sahneleme Bilgileri*. Ankara: Akçağ Yayınları.